

ONVOLTOOID VERLEDEN EN TEGENWOORDIGE TIJD

secularisatie, religie, vrijmetselarij, kerk en staat

Know than thyself, presume not God to scan,
The proper study of mankind is man.
Alexander Pope, *Essay of man*.

In zijn proefschrift *Tussen vroomheid en verlichting* schrijft Buisman de volgende observatie: '[...]de wortels van de secularisering, maar ook die van het humaniserings- en emancipatie proces liggen in een periode vóór het Verlichtings tijdvak, terwijl anderzijds hun eindpunt nog niet in zicht is, integendeel.¹ Hij licht dat onder andere toe, door te wijzen op een uitspraak van de geniale *homo universalis*, die onder andere bouwmeester en filosoof was, Leon Batista Alberti, die we in het hoofdstuk over Vituvius al tegen kwamen: 'de mens kan alles, als hij maar wil'. Ik vul aan de andere kant van ons onvoltooid tijdvak Buismans opmerking aan, met een uitspraak van Dawkins: 'Being an Atheist is nothing to be apologetic about. On the contrary, it is something to be proud of, standing tall to face the far horizon, for atheism nearly always indicates a healthy independence of mind and, indeed a healthy mind.'²

Mij heeft altijd al Pico della Mirandola(1463-1494) geïnspireerd, met zijn *Oratio de dignitate hominis*, waar hij zegt: 'Igitur hominem accepit indiscretæ opus Imaginis atque in mundi positum meditullio sic est alloquutus: "Nec certam sedem nec propriam faciem nec munus ullum peculiare tibi dedimus, o Adam, ut, quam sedem, quam faciem, quæ munera tute optaveris, ea pro voto, pro tua sententia habeas et possideas. Definita ceteris natura intra præscriptas a nobis leges coercetur. Tu nullis angustiis coercitus pro tuo arbitrio, in cuius manu te posui, tibi illam prefinies. Medium te mundi posui, ut circumspiceres inde commodius, quicquid est in mundo. Nec te caelestem neque terrenum neque mortalem neque immortalem fecimus, ut tui ipsius quasi arbitrarius honorariusque plastes et fctor, in quam malueris tute formam effingas.'³

Ook dat is een uitspraak van ver vóór de Verlichting, die weer in onze tijd is opgenomen door Marguérite Yourcenar. Zij gebruikt de hierboven geciteerde tekst als motto voor het eerste deel van 'L'Œvre en Noir'.⁴

¹ J.W. Buisman, *Tussen vroomheid en Verlichting. Een cultuurhistorisch en –sociologisch onderzoek naar enkele aspecten van de Verlichting in Nederland (1755-1810)*. Zwolle 1992, blz. 17.

² R. Dawkins, *The god delusion*. Boston, New York 2006, blz. 4.

³ Pico della Mirandola, *Oratio de hominis dignitate*, par. 5, 18-23. Handzaam is de Latijns-Duitse uitgave van deze tekst in de Reclam reeks: G. Von der Gönna, *Pico della Mirandola, Oratio de hominis dignitate*. Stuttgart 1997. Nederlandse vertaling: Pico della Mirandola, *Rede over de menselijke waardigheid*. Vertaald en van aantekeningen voorzien door Michiel op de Coul. Inleiding en nawoord van Jan Papy. Groningen 2008.

⁴ In de vertaling van Jenny Tuin (*Het Hermetisch zwart*. Amsterdam 1973), blz. ...: 'Ik heb u, noch een vaste plaats, noch een eigen gelaat, noch enige bijzondere gave geschonken, o Adam, opdat gij naar

Onvoltooid verleden en tegenwoordige tijd

Inderdaad het proces van secularisering is nog lang niet voltooid, soms weer teruggedraaid bijvoorbeeld door de Zondagswet uit 1953 of rechterlijke uitspraken over het luiden van kerkklokken. Nederland heeft in de markante periode dat haar staatsvorm die van de Bataafsche Republiek was, een strikte en heldere wetgeving inzake secularisering gekend. In de uitzonderlijke, vooruitstrevende democratische wetgeving neergelegd in de 'Staatsregeling voor het Bataafsche volk van 1798'⁵.

Nadat in de eerste artikelen de fundamentele beginselen van wet en staat zijn neergelegd, worden de vrijheden van meningsuiting en drukpers, van beroep op de overheid en vergadering in artikel xv tot en met xviii vastgelegd. Dan volgt een voor dit onderwerp belangrijke reeks artikelen te weten xix tot en met xii:

'xix. Elk burger heeft de vrijheid, om God te dienen naar de overtuiging van zijn hart. Maatschapij verleent, ten dezen opzichte, aan allen gelijke zekerheid en bescherming, mids de openbaare orde, door de wet gevestigd, door hunnen uiterlijke eeredienst nimmer gestoord worde.

xx. Geene Burgerlijken voordeelen, of nadeelen, zijn aan de belijdenis van eenig Kerkelijk Leerstelsel gehecht.

xxi. Elk Kerkgenootschap zorgt voor het onderhoud van zijnen Eerdienst, deszelfs Bedienaaren en gestichtten.

xxii. De Gemeenschappelijk Godsdienst-oefening wordt verricht binnen de daartoe bestemde Gebouwen, en wel met ontsloten deuren.

xxiii. Niemand zal met eenig orde's-kleed of teeken van een Kerkelijk Genootschap, buittem zijn Kerkgebouw verschijnen.

De Bataafsche Staatsregeling lijkt dus wel al wat te maken heeft met Godsdienst te weren uit de 'openbare ruimte' en wel strenger en beslister van toonzetting dan artikel viii: 'De eerbiedige erkendtenis van een Albestuurend Opperwezen versterkt de banden der maatschappij en blijft iederen Burger ten duursten aanbevolen.'

Daardoor zijn we, al kan artikel viii, wel als wat zachtaardiger worden opgevat dan de geboden en verordeningen van de artikelen xv tot en met xxiii, toch terug bij de formulering: 'Elk burger heeft de vrijheid, om God te dienen naar de overtuiging van zijn *hart[cursivering van mij]*'. Dat is

---

eigen goeddunken uw plaats, uw gelaat en uw gaven zult kiezen, veroveren en bezitten. De natuur begrenst andere wezens door wetten welke ik heb ingesteld. Maar gij, die aan geen enkele grens gebonden zijt, gij zult door uw eigen wil, in de handen waarin ik u heb geplaatst, uzelf bepalen. Ik heb u te midden van de wereld geplaatst, opdat gij beter kunt aanschouwen wat deze wereld bevat. Ik heb u hemels noch aards, sterfelijk noch onsterfelijk gemaakt, opdat gij vrijelijk en naar eigen oordeel, als een goed schilder of een bekwaam beeldhouwer, uw gestalte zult voltooien.

⁵ Ingeleid en uitgegeven door J. Rosendaal, *Staatsregeling voor het Bataafsche volk 1798. De eerste grondwet van Nederland*. Nijmegen 2005.

duidelijk niet de overtuiging (en dat in 1798!) van de of zijn *rede*. Kennelijk is er ook maar één god.

Scheiding van kerk en staat

Hiermee zijn we natuurlijk bij het leerstuk van de scheiding van kerk en staat aangekomen. In zijn meest consequente, volledige, vorm stelt het, dat de staat geen enkele bemoeienis met de godsdienst(en) van een land en de vrije beoefening van de godsdiensten binnen de wet, zonder stoornis voor anderen en in haar eigen gebouwen heeft toelaat, maar dat omgekeerd de kerk zich niet met de staat of regering bemoeit. In die meest strikte opvatting is de kerk niet zichtbaar in het openbare leven en laat iedereen vrij in zijn levensovertuiging, is op geen enkele manier door emblemen, symbolen, of bijzondere kleding herkenbaar in de openbare ruimte. Om het de puntige formulering van de belangrijke Franse jurist Jean Carbonnier ⁶, die overigens een belijdend protestant was, puntig te zeggen: 'Dieu est absent du Code Civil'.⁶ Sterker nog de wet prevaleert, alleen is aan godsdiensten en haar aanhangers toegestaan wat past binnen de wetgeving en geen stoornis aan andere burgers veroorzaakt. Dat is in Nederland⁷ (en niet alleen hier) in de loop der tijden gedoogziek inconsequent geregeld. Soms krijg je de bijna indruk dat die scheiding alleen in Turkije na Kemal Atatürk goed was vastgelegd.⁸ De Staatsregeling van 1798 was eigenlijk ook al duidelijk op dit punt. Van de hierboven genoemde artikelen uit de Bataafse Staatsregeling is eigenlijk niet meer overgebleven dan artikel 1 en 6 van de Grondwet: 'Artikel 1 Allen die zich in Nederland bevinden, worden in gelijke gevallen gelijk behandeld. Discriminatie wegens, godsdienst, levensovertuiging,

⁶ G. Carcassonne, *La Constitution*. Z.p. 2009, blz. 43.

⁷ Gedooglijk volk dat we, onder de schijn rekkelijkheid, zijn, hebben we een koning die regeert 'bij de gratie Gods en de troonrede afsluit met een bede, hoewel die in 1973 door Den Uyl werd afgeschaft en in deze vorm terugkeerde (wat aangesterkt onder verantwoordelijkheid van Balkenende 2002): 'Moge u vanuit uw persoonlijke overtuiging inspiratie en kracht vinden voor uw verantwoordelijke werk. Ik wens u daarbij Gods zegen toe.'. In 2003 alweer gewijzigd: 'U mag zich daarbij gesteund weten door het besef dat velen u wijsheid toewensen en met mij om kracht en Gods zegen voor u bidden'.

Er zijn politieke partijen met een religieuze grondslag; de Koning sluit de troonrede af met een 'bede'. De Nederlandse 2-euromuntstukken dragen, net als vroeger de guldens en rijksdaalders, als randschrift de tekst 'God zij met ons'. Nog steeds zijn er gemeenteraden die hun de vergadering openen en sluiten met een ambtsgebed. Een kerkelijk huwelijk mag niet gesloten of bevestigd worden voordat het burgerlijk huwelijk is gesloten.

De Zondagswet (Wet van 15 oktober 1953) verbiedt openbare gemakkelikheden op zondag vóór 13.00 uur, maar een Kamermeerderheid heeft een voorstel aangenomen om de wet af te schaffen en het regelen van de zondagsrust, ten faveure van een ongestoorde kerkgang, tot 13:00 u. aan de gemeenten over te laten.) De Zondagswet heeft overigens oude wortels: de wet van 1 Maart 1815, Staatsblad no. 21, houdende voorschriften ter viering van de dagen aan de openbare Christelijke Godsdienst toegewijd. De Winkeltijdenwet (21 maart 1996) verbiedt, met uitzonderingen, openstelling van winkels op de zondag. Het overheidsperoneel is verplicht vrij op een aantal christelijke feestdagen.

Bij het afleggen van eden (bijvoorbeeld in de rechtspraak, maar recentelijk ook weer in ambtseden) gebeurt dat met inroeping van de hulp Gods, hoewel er ook de keuze van een belofte is.

⁸ Dat bewonderenswaardig consequente streven van Kemal Atatürk (1881-1938), de vader van een modern seculier Turkije, is in de laatste jaren meer dan verwaterd.

politieke gezindheid, ras, geslacht of op welke grond dan ook, is niet toegestaan.

Artikel 6 lid 1. Ieder heeft zijn godsdienst of levensovertuiging, individueel of in gemeenschap met anderen, vrij te belijden, behoudens ieders verantwoordelijkheid volgens de wet.

Artikel 6 lid 2. De wet kan ter zake van de uitoefening van dit recht buiten gebouwen en besloten plaatsen regels stellen ter bescherming van de gezondheid, in het belang van het verkeer en ter bestrijding of voorkoming van wanordelijkheden.⁹ Terwijl we meer dan een handvol halve of meerslachtige voorschriften of gebruiken hanteren, die niet passen in een seculier land.

Laïcité

In de huidige Franse grondwet, ofwel de 'Constitution van de vijfde Republiek'¹⁰ uidt het eerste artikel: 'Article premier. La France est une République indivisible, laïque, démocratique et sociale. Elle assure l'égalité devant la loi de tous les citoyens, sans distinction d'origine, de race ou de religion. Elle respecte toutes les croyances. Son organisation est décentralisée.

La loi favorise l'égal accès des femmes et des hommes aux mandats électoraux et fonctions électives, ainsi qu'aux responsabilités professionnelles et sociales.

In dit verband is ook het begrip 'laïcité' dus niet zonder belang.¹¹ Secularisme of Laïcisme vinden we in Frankrijk, Turkije en Portugal, waar een min of meer consequente scheiding van kerk en staat bestaat, Bijvoorbeeld door dat op scholen geen godsdienstlessen worden gegeven

---

⁹ Dan is merkwaardig artikel 12 van de 'Staatsregeling des Bataafschen volks': 'Elk hoofd eens Huisgezins, en op zich zelf staande persoon van beiderley kunne, mits den ouderdom van veertien Jaren bereikt hebbende, doet zig inschrijven by een of ander Kerkgenootschap, het welk vrywillig kan verlaten worden om tot een ander over te gaan. Voor ieder Kerkgenootschap wordt van de alzo ingeschreven Leden, tot onderhoud van deszelfs Dienaren en eigendommen, eene Jaarlijks gift gevorderd, niet te boven gaande, een zekere bepaalde Som, achtereenvolgens het gene aangaande dit een ander nader bij de Wet zal worden vastgesteld.' W. van Hasselt, *Verzameling van Nederlandse staatsregelingen en Grondwetten*, Alphen aan den Rijn 1964, blz. 106-07, Ook aldaar: blz. 126.

¹⁰ Als de grondwet wordt gewijzigd, wordt ook de aanduiding van de staat gewijzigd, zo is de *Eerste* Franse Republiek gevormd op 22 september 1792, na Napoleon en de Restauratie, kwam de *tweede* Republiek van 1848 tot 1852, die eindigde met de troonsbestijging van Napoleon III. Bij de wijzigingen van de grondwet van 1946 ingevoerd (onder andere omdat het grondgebied gewijzigd werd) ontstond de *Vijfde* Republiek.

¹¹ De oorsprong van dit *begrip* in de Franse wetgeving wordt wel teruggevoerd naar het combineren van de artikelen iv en x van de *Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen de 1789*:

'Art. 4. La liberté consiste à pouvoir faire tout ce qui ne nuit pas à autrui ainsi, l'exercice des droits naturels de chaque homme n'a de bornes que celles qui assurent aux autres Membres de la Société la jouissance de ces mêmes droits. Ces bornes ne peuvent être déterminées que par la Loi.

Art. 10. Nul ne doit être inquiété pour ses opinions, même religieuses, pourvu que leur manifestation ne trouble pas l'ordre public établi par la Loi.

In 1905 werd pas de *term* 'laïcité' in de wetgeving over de scheiding van kerk en staat gebruikt'. G. Carcassonne, *La Constitution*. Z.p. 2009, blz. 43.

en religieuze attributen en symbolen in de publieke ruimte verboden zijn; vrijzinnigheid (dat betekent overigens soms 'humanisme' steun krijgt. In Nederland, België, Duitsland en Spanje stelt de staat zich welwillender op ten opzichte van godsdiensten, zodat ook de islam en het boeddhisme een beroep op steun kunnen doen.

Bijvoorbeeld in Denemarken en het Verenigd Koninkrijk is sprake van een staatsgodsdienst. Deze staatskerk benoemt dan een deel van de afgevaardigden in vertegenwoordigende lichamen. In Nederland werd al in 1814 in het 8ste hoofdstuk artikel 133 bepaald: 'De christelijke hervormde Godsdienst is die van den Souvereinen Vorst'. Daarmee werd het protestantisme in enigerlei zin toch 'staatsgodsdienst, 'beleden' door het staatshoofd!¹² Dit artikel verdween in 1848 uit de grondwet. Daarmee maakte Thorbecke van 'onderdanen' staatsburgers, die zelf beslisten hoe ze hun geestelijk leven zouden vormen. Nederland hield op een protestante natie te zijn.¹³

Een vergeten artikel uit de Ordegrondwet van 1917

In 1917, het is al eerder terloops ter sprake gekomen, vernieuwt de vrijmetselarij haar ordegrondwet. Artikel 2, lid 3 wordt als volgt geformuleerd: 'Zij [de Orde] gaat uit van het vast vertrouwen in de werkelijkheid ener geestelijke en zedelijke, de mens voortstuwende wereldorde'. Misschien is na bijna een eeuw het begrip 'wereldorde' moeilijker te begrijpen. Ik houd het er op dat het als dynamische ordening van wereld en mens' moet worden opgevat en niet als een de wereld besturende macht, zoiets als de Verenigde Naties. Het artikel had al eerder ... Discussie opgeroepen in 1999 verdween het uit de Ordegrondwet. Men vond het merkwaardigerwijze te 18de eeuws. Bij mij roept de tekst de 'kristal heldere wetten'¹⁴ op, waarnaar wel in de gezellengraad wordt verwezen. In deze tijd waarin alweer enige jaren de wijsbegeerte van Spinoza aandacht krijgt, zullen velen de tekst zien als een verwijzing naar onpersoonlijke God, meer nog een 'deus sive natura' (god ofwel de natuur), of kortweg de onveranderlijke natuurwetten. De formulering houdt daar een vrijheid van interpretatie, die mij niet onwelkom lijkt.

Twee Vrijmetselarijen

Het beeld krijgt meer diepte als we de Vlaams- en Nederlandstalige vrijmetselarij in België en Nederland hier kort naast elkaar zetten. Het is

---

¹² 'Nederlandsch Hervormde Kerk' was na 1816de naam voor de 'Nederduits(ch)e Gereformeerde' Kerk die tijdens de Tachtigjarige Oorlog ¹³ de kerk van de Republiek der Zeven Verenigde Provinciën was onder de benaming 'de Nederduitse Gereformeerde Kerk'.

¹³ Dit aspect is ook in het kort behandeld in het hoofdstuk over de 19de eeuw, vgl. blz. 363 e.v. van G. Mak e.a., *Verleden van Nederland*, Amsterdam 2008.

¹⁴

goed om ons te realiseren dat het een ondoordachte en door de grote machten opgedrongen poging was om een nieuw koninkrijk der Nederlanden te verwezenlijken dat na 15 jaar meer de grondslag werd van een scheiding van België en Nederland dan van een samengaan. De verschillen tussen Noord en Zuid waren in de 19de eeuw groot, naar godsdienst (protestant en katholiek), naar volksaard (conservatieve traditie in het Noorden, tegenover progressievere, Franse revolutionaire, invloed). Het lijkt op het eerste gezicht onbelangrijk: België had in 1830 ongeveer 4 miljoen inwoners, Nederland 2.4 miljoen, geen wonder dat men in België het accent dat steeds op Noordelijk Nederland werd gelegd op zijn minst irritant vond.

Men had wel een beeld van het economisch karakter van de twee rijkdelen. Het Zuiden was een land van nijverheid, misschien is industrie een te modern woord, het Noorden was van oudsher een land van kooplieden en handel.

Nogal onberaden en zonder veel achting voor en vertrouwdheid met de vrijmetselarij, greep de nieuwe koning (onder invloed van de vrijmetselaar Falck) naar de vrijmetselarij als in zijn ogen makkelijk bindmiddel. Het zou hooguit een paar duizend leden van naar aard verschillende elites een onwaarachtige eenheid opleggen. Het *Grootoosten der Nederlanden*, onder grootmeester Prins Frederik der Nederlanden, werd geherstructureerd. De loges van de Zuidelijke Nederlanden werden in 1817 verenigd in de *Grande Loge d'Administration des Provinces Méridionales des Pays-Bas*. Prins Karel van Gavere, werd tot provinciaal grootmeester voor het Zuiden benoemd. Voor het Noorden was Anton Reinhard Falck provinciaal grootmeester. In 1830 spatte de zeepbel uiteen.

Goswin baron de Stassart
1780-1854

Karel Raas prins van Gavere

In België werd na de scheiding baron De Stassart(1780-1854) als grootmeester gekozen. Een handvol werkplaatsen bleef nog enkele tientallen jaren trouw aan het Grootoosten der Nederlanden. Met de onafhankelijkheid kwam de Belgische vrijmetselarij onder sterke invloed van Frankrijk.

Na de afscheiding werd op 23 februari 1833 het 'Grand Orient de Belgique' opgericht dat bijna een dertigtal loges omvatte. Dit Grootoosten werd erkend door de United Grand Lodge of England. Leopold I, ingewijd in Bern in de loge 'L'Esperance Berne', werd formeel grootmeester maar in de praktijk vervulde, baron Goswin de Stassart deze functie.¹⁵

Zo zijn we dan in het Noorden terug bij een Orde van vrijmetselaren onder het Grootoosten der Nederlanden onder leiding van prins Frederik, deze had intussen in 1817 al voor wijzigingen gezorgd in de bestaande maçonnieke wetgeving van de hand van De Mist, wijzigingen waaraan 'een autoritaire geest niet ontkend kan worden'.¹⁶

In België ontwikkelde zich de vrijmetselarij geheel anders dan in Nederland. Op 20 november 1834 werd overigens de Université Libre de Bruxelles opgericht op instigatie van de grootmeester Pierre-Théodore Verhaegen.

Tegen het midden van de eeuw werd door de (katholieke) kerk verklaard door kardinaal Stercks dat het lidmaatschap van de kerk onverenigbaar was met de vrijmetselarij. Eveneens neemt de liberale invloed in de loges toe, hoewel veel katholieken de loges verlaten.

In 1854 werden de statuten gewijzigd, artikel 135, dat de behandeling van politieke en religieuze vraagstukken verbood, werd geschrapt. Van een tolerante en weldadige gezelligheidsvereniging werd de Belgische vrijmetselarij een strijdbare vrijzinnige, wij noorderlingen zeggen *humanistische*, broederschap. De erkenning van het Belgische Grootoosten door reguliere obediënties werd ingetrokken.

In 1872 schrapte het Grootoosten van België de verwijzing naar de Opperbouwmeester van het Heelal. Men besloot ook de Bijbel uit de loges te verwijderen. Daarmee verloor het Grootoosten van België zijn erkenning door de 'United Grand Lodge of England'.

Van antiklerikaal werd de Belgische vrijmetselarij daarna humanistisch. In 1887 begon in de Belgische politiek een progressieve wind te waaien. Progressieve partijen eisten stemrecht voor alle burgers die lezen en

---

¹⁵ De Backer heeft bijgedragen aan een kritisch en wel gefundeerd beeld van het verloop van de afscheiding, waarin het verloop van de pogingen vanuit het Noorden om tot gezamenlijkheid van de vrijmetselarij in Noord en Zuid te komen bepaald niet positief beoordeeld wordt: 'Prins Frederik en de Vrijmetselarij in de Zuidelijke Nederlanden', *Thoth* 48 (1997), blz. 200-218.

¹⁶ P.J. van Loo, *Geschiedenis van de Orde van Vrijmetselaren onder het Grootoosten der Nederlanden*. Z.p. 1967, blz. 101. Deze wetgeving bleef tot 1837 van kracht.

schrijven konden, verplicht lager onderwijs, regeling van de kinderarbeid, vakbonden, afschaffing van het lotingsysteem, gelijkheid van de twee nationale talen en volledige scheiding tussen Kerk en Staat.

In 1913 telde de Belgische vrijmetselarij 4.300 leden. Tijdens de Eerste Wereldoorlog wordt de maçonnieke activiteit in bijna alle loges stilgelegd. Op 28 mei 1928 ontstond de Belgische federatie van de irreguliere internationale gemengde koepel van vrijmetselaarsloges Le Droit Humain die in 1893 te Parijs werd opgericht.

In het Interbellum werd de vrijmetselarij, overigens net als in Nederland, aangevallen door de katholieke kerk. Op het einde van de Tweede Wereldoorlog telde het Grootoosten van België nog 2.900 leden. Het Grootoosten sticht pas weer nieuwe loges vanaf 1956. Er wordt gezocht naar mogelijkheden tot samenwerking met de reguliere Angelsaksische obediënties, dat leidt echter tot afscheidingen.

In 1954 mislukt een poging om toe te treden tot de Conventie van Luxemburg, van vijf reguliere obediënties uit Nederland, Luxemburg, Duitsland, Oostenrijk, Zwitserland in 1954.

Een en ander heeft zijn weerslag in Nederland. Weliswaar speelde de grootmeester Davidson een rol bij de oprichting van de Grootloge van België (1959) maar de problematiek van de erkenning van deze Grootloge leidde tot het afreden van de grootmeester Boesman (1982).¹⁷

In 1961 is het Belgische Grootoosten medeoprichter van het Centre de Liaison et d'Information des Puissances Maçonniques Signataires de l'Appel de Strasbourg (C.L.I.P.S.A.S.), een internationale koepel van adogmatische obediënties.

In 1979 scheiden zich negen loges af van de Grootloge van België om de Reguliere Grootloge van België te vormen, de enige Belgische obediëntie die wordt erkend door de United Grand Lodge of England met een deïstische opvatting. De overgrote meerderheid van de Belgische vrijmetselaars behoort tot de irreguliere vrijmetselarij en bestaat grotendeels uit antiklerikale atheïsten en agnosten. Ook is er, zoals gezegd, een relatief kleine 'Reguliere Grootloge van België'.

De bevolkingsgaantallen zijn sinds de negentiende eeuw danig veranderd. België telt nu iets meer dan 11 miljoen inwoners, Nederland 16 miljoen. België heeft, al naar men tellen wil, zeker 25.000 vrijmetselaren, waar Nederland al decennia blijft hangen op (alle obediënties meegeteld) 7500 vrijmetselaren, waarvan er 6000 regulier zijn.

De invloed van de irreguliere vrijmetselarij op de Belgische politiek is belangrijk. Ze vocht voor liberale en progressieve idealen, o.a. de invoering van de burgerlijke begrafenis, het algemeen enkelvoudig stemrecht, echtscheiding, abortus, euthanasie en het homohuwelijk.

---

¹⁷ M.J.M. de Haan, *De Orde van vrijmetselaren onder het grootoosten der Nederlanden, een korte geschiedenis*. Den Haag 2006, blz. 42.

Nederlandse vrijmetselaren, zullen uit deze onvolledige opsomming niet direct de gevolgtrekking maken, dat de Belgische irreguliere vrijmetselarij, niet alleen een rijk en strijdbaar verleden heeft, maar ook een warme en weinig formalistische, strijdbare groepering is. Veel wordt door de lóges ter hand genomen, bijvoorbeeld informele maçonnieke educatie en wetenschapsbeoefening. Contacten over en weer zijn door de gedeelde irregulariteit gemakkelijk, hartelijk en veelvuldig.